

örzői maradtak az iskolákban köznevelésünk helyes irányának kialakulásáig. A nemzeti bizottságok jelentős szerepet vállaltak a régi uralkodóosztályok műveltségi monopóliumának felszámolásában is, és ezért támogatták a NÉKOSZ mozgalmát, majd pedig az iskolák államosítását.

VITA ZSIGMOND: A háromszáz éves nagyenyedi Bethlen-kollégium c. (10. sz.) tanulmánya Romániából érkezett. A szerző a kollégium története néhány haladóbb mozzanatának kiemelése mellett elsősorban szervezeti felépítését és az abban beállt változásokat írja le. Új ismereteket is szerzünk a tanulmány révén elsősorban a kollégiumban folyó nevelő munkáról. A szerző XVIII. századi adatokra támaszkodva bizonyítja, hogy a gyakorlati oktatás nem volt idegen a nagyhírű intézmény vezetőitől. A kollégium növendékei minden évben részt vettek a nagy kiterjedésű birtok gazdasági munkáiban. Tájékoztatót kapunk arról is, hogy a kollégium középiskolája mellett négy osztályos tanítóképző, valamint 1957 óta óvónőképző is működik.

Az egyetemes neveléstörténetet néhány jelentős évfordulóról történt megemlékezés képviseli elsősorban. SZÁVAI NÁNDOR: Jean Jacques Rousseau-ról (6. sz.) születésének 250. és az Emil című mű megjelenésének 200. évfordulója alkalmából írt nagyon szép megemlékezést. Kiemeli ROUSSEAU elmaradottságát a francia materialistákhoz képest a természet megértésének vonatkozásaiban, de rámutat arra is, hogy a leghaladóbb nézeteket hirdette a társadalom átalakulásával kapcsolatban. Ezzel a ténnyel szorosan összefüggnek előremutató pedagógiai elképzelései.

KÖTE SÁNDOR: A. I. Hercen pedagógiai öröksége (4. sz.) c. tanulmányában adózik a 150 éve született orosz forradalmi demokráta emlékének. A neves író és publicista pedagógiai hagyatékából a cselekvő embereszményt ragadja ki. HERCEN természetesen már túljutott az utópisták nevelést fétisizáló nézetén, és így cselekvő embere, aki a társadalom változásaival együtt formálja önmagát és környezetét is, egyik legkézzelfoghatóbb elődje a szocialista embereszménynek.

VÁG OTTÓ: Az I. Internacionálé genfi kongresszusának határozata a nevelésről (1866) (12. sz.) c. tanulmányában munkásmozgalmi dokumentumokat mutat be. Pontos filológiai elemzésen keresztül kimutatja, hogy a határozat MARX „Instrukció” c. üzenete alapján készült. Ez a dokumentum tartalmazza először sommásan a munkásosztály pedagógiai követeléseit, melyek között az értelmi és testi mellett megtaláljuk a politechnikai nevelés szükségességének felvetését is. Közli a tanulmány a brüsszeli kongresszus határozatát is a felnőtt munkások között végzendő felvilágosító munkáról.

Egy német kutató tanulmányát is közli a Pedagógiai Szemle 2. száma, FITZ MÜLLER: Makarenko pedagógiája a nyugati polgári irodalom tükrében címmel ZIBOLEN ENDRE fordításában. A cikk két nyugati pedagógus MAKARENKÓRÓL alkotott felfogásának kritikai bemutatása. A szerző kiemeli azt aényt, hogy sokan szimpatizálnak az Egyesült Államokban és Nyugat-Németországban is MAKARENKÓVAL, de ideológiai téren képtelenek megérteni, és éppen ezért nem is értik rendszerének lényegét. Sokan azonban a kommunizmus elleni rágalomhadjáratokból MAKARENKÓT sem hagyják ki, és így teljesen elvetik, sőt nemegyszer meg is hamisítják.

GORDOSNÉ SZÁBÓ ANNA: Fejezetek a gyógypedagógia történetéből. Kandidátusi értekezés tézisei (1. sz.). Örvendetes, hogy ez a terület is végre szakember tollából feldolgozásra kerül új marxista értelmezésben.

Az 1962. évben a következő neveléstörténeti tárgyú könyvismertetéseket közölte a Pedagógiai Szemle. KÖTE SÁNDOR: A Szarvasi Felsőfokú Óvónőképző Intézet évkönyve. KISS GYÖRGY: Pataki Ferenc, Az utópista szocializmus pedagógiája. Nagy Sándor „Az oktatási folyamatra vonatkozó nézetek történelmi alakulása és mai helyzete” című könyvét FALUDI SZILÁRD ismerteti.

Hegedűs András Gárdonyiról írott munkáját (Gárdonyi, a néptanító) KÖTE Sándor, August Bebel: Charles Fourier élete és eszméi c. könyvét PATAKI FERENC ismerteti.

Kiss György

PÁDAGOGIK

A Német Központi Pedagógiai Intézet folyóiratának XVII. évfolyama

I.

A Pädagogik a szocialista nevelés elméletének és gyakorlatának tudományos folyóirata. A XVII. évfolyam 12. száma 1168 oldal terjedelemben jelent meg. A gazdag anyag szerkezeti felépítését az alábbiakban lehetne felvázolni:

1. *Általános pedagógiai érdeklődésre számotartó elvi fejtegetések.* Ilyenek pl.: az imperializmus általános válságának kulturális oldala, a német imperializmus nemzetellenes koncepciója, a marxista-leninista államelmélet és a szocialista demokrácia fejlődése stb.

2. *A szocialista nevelés elmélete és gyakorlata.* Ez a folyóirat fő része. Általános nevelési

kérdések, a munkára nevelés néhány problémája és a szaktárgyi oktató-nevelő munka egy-egy területének elemzése mellett ez a rész közli a szocialista országok második nemzetközi politechnikai szemináriumának és két tudományos konferenciának az anyagát. Jelentős helyet foglal el a didaktikai vita is.

3. *Nevelőképzés.* Egy-egy cikk foglalkozik a nevelőképzés eredményével a greifswaldi egyetemen és a pedagógusok továbbképzésével.

4. *Neveléslelektan.* Két cikk: az egyik a neveléslelektan feladatait vizsgálja a politechnikai képzés továbbfejlesztésével kapcsolatban, a másik a nevelés és fejlődés kölcsönhatását elemzi.

5. *Neveléstörténet.* Két cikket tartalmaz. Az első az ifjúvá avatás (Jugendweihe) személyiségformáló szerepét ismerteti, a másik J. G. FICHTE-nek a haladó főiskola megteremtése érdekében kifejtett munkásságát méltatja.

6. *Pedagógiai fórum.* Kisebbségi aktuális közlemények: az iskola és a szülői ház, a felügyelő munkája, érettségi és szakmai képzés, kibernetika és pedagógia stb.

7. *Iskolarendszer és pedagógia Nyugat-Németországban.* A témával két tanulmány foglalkozik. Az egyik FRIEDRICH WILHELM FOERSTER „Politikai nevelés” című művét bírálva kimutatja, hogy Nyugat-Németországban a politikai nevelés a politikai katolicizmus szolgálatában áll. A másik cikk a jobboldali szociáldemokrata ideológusok nevelési céljait elemzi.

8. *Iskolarendszer és pedagógia külföldön.* Három közlemény a Szovjetunió egyes pedagógiai problémáival foglalkozik, egy pedig Guinea népoktatását ismerteti.

9. *Közársaságunk pedagógiai életéből.* A cikk a Német Központi Pedagógiai Intézet feladatairól és munkamódszereiről szól.

10. *Szemle.* Rövid reflexiók, időszerű események. Pl. Nemzetközi egészségügyi konferencia, nyári tanfolyamok stb.

11. *Könyvpismertetések.* Tíz pedagógiai műrecenziója.

12. *Útalások könyvekre és folyóiratokra.* 6 számban.

13. *Bibliográfia.* A 6. szám a munkára nevelés irodalmát közli.

14. *Az olvasó állást foglal.* Három számban a pedagógus-olvasók hozzászólnak egyes kérdésekhez

15. *Hangunk.* Lényegében rövid szerkesztőségi cikkek összefoglalója elvi politikai pedagógiai kérdéseknél.

II.

A folyóirat szerkezetének áttekintése nyilvánvalóvá teszi, hogy nem vállalkozhatunk a teljes anyag átfogó ismertetésére. Sokkal célszerűbbnek látszik a fontosabb problémakörök

kiragadása és az egyes tanulmányok, cikkek ezek köré való csoportosítása.

A Pedagógik múlt évi anyagát alapvetően az határozza meg, hogy az NDK a szocializmus teljes felépítésének szakaszába lépett. Mint ahogy az NSZEP nemrég elfogadott programja is leszögezi, a német nép történetében új korszak: a szocializmus korszaka kezdődött. Az a tény, hogy Németország keleti részén létrejött az első német szocialista állam, a német iskolára és neveléstudományra új feladatokat ró. Ezeket a feladatokat befolyásolja az a körülmény is, hogy az NDK a szocialista tábor nyugati őrhelyén, szinte naponkénti harcban a német imperializmussal építi a szocialista társadalmi rendet. A Pedagógik politikai irányultsága éppen ezért félreérthetetlen és határozott.

A fenti szempontok figyelembevételével az alábbi problémakörök kialakítása látszik indokoltnak:

1. A kommunizmus építése és a szocialista pedagógia feladatai.
2. A politechnikai nevelés kérdései.
3. A személyiség sokoldalú fejlesztése.
4. Iskola és nemzet.
5. A didaktikai vita.

1. A kommunizmus építése és a szocialista pedagógia feladatai

A téma ismertetésének alapjául a Güstrowban megrendezett tudományos konferencia anyaga szolgál. (Materialien der Wissenschaftlichen Konferenz des Ministeriums für Volksbildung und des Deutschen Pädagogischen Zentralinstituts in Güstrow zum Thema „Probleme der sozialistischen Pädagogik der Deutschen Demokratischen Republik nach dem XXII. Parteitag der Kommunistischen Partei der Sowjetunion und der 14. Tagung des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands”, 4/289.)

A tudományos konferencia célja az volt, hogy felmérje, mennyiben sikerült a XXII. kongresszus és az NSZEP 14. plénuma alapján az alapvető politikai-pedagógiai kérdéseket megoldani, a legjobbak tapasztalatait, a tudomány eredményeit hasznosítani. Mind a XXII. kongresszus, mind a 14. plénum tanulsága, hogy a szocializmus, ill. kommunizmus építésében a gazdasági, politikai és kulturális feladatok megoldása elválaszthatatlanul összefügg a dolgozók szocialista, kommunista nevelésével. A szocialista tudat azonban nem magától, spontán módon alakul ki, hanem a szocializmusért folytatott harcban, a régi és az új kemény küzdelemben születik meg. A pedagógiai munka tehát egyben ideológiai harc is.

A konferencia gazdag anyagából az alábbi kérdéseket emeljük ki:

a) A XXII. kongresszus felvázolta a kommunizmus perspektíváját. Ez a program az egész német munkásosztálynak és az egész német népnek is megmutatta a jövő útját. A *jövő, a perspektíva kérdése* különösen augusztus 13-a óta foglalkoztatja a német nevelőket. A fejlődés útját az NSZEP 14. plénuma jelölte ki, amikor megállapította, hogy az NDK-ban győzelemre kell vinni a szocializmust. A konferencia referátuma rámutat arra, hogy az NDK fejlődése megegyezik korunk alapvető törvényszerűségeivel. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy a pedagógusoknak is nyíltan állást kell foglalniuk a békeszerető németek hazája, az NDK mellett. A perspektíva tisztánlátása, a nyílt és félreérthetetlen állásfoglalás azért szükséges, mert ez minden pedagógiai gondolkodás, kutatás és tevékenység alapja. Nélküle nem oldható meg az iskola és élet, a politika és pedagógia kapcsolatának kérdése sem. Nincs szocialista neveléstudomány, sem szocialista nevelés a politika, gazdaságtan, a társadalmi és kulturális élet fejlődésén kívül. Minden elméleti és gyakorlati pedagógiai tevékenységnek életünk fontosabb területeinek fejlődési törvényszerűségeiből kell kiindulnia, és azokat kell objektív alapjául vennie.

A perspektíva körül kialakult vitákban felmerült a pedagógusok pártosságának kérdése. A pártosság a politika és pedagógia egységét jelentette. Kitértem, hogyan állja meg az oktató és tudományos kutató a helyét a társadalomban, hogyan neveli az ifjúságot, és miként harcol pedagógiai munkájának magasabb színvonaláért. A konferencia egy másik tanulságot is leszűrt a perspektívával kapcsolatban, nevezetesen azt, hogy a jövőért való lelkesedés a pedagógiában sem szabad, hogy letérítsen minket a reális alapokról. A pedagógiában is csak lépésről lépésre lehet előrehaladni. Minden pedagógiai gondolkodásnak, kutatásnak és tevékenységnek a realitások talaján kell mozognia, ezt pedig meghatározza egyrészt a társadalmi fejlődés jelenlegi állása, másrészt a szocialista iskola felépítésének mostani szakasza.

b) A párt a nevelés legfőbb célkitűzését a személyiség sokoldalú fejlesztésében határozta meg. A 14. plénum leszögezi, hogy ez csak az *iskola és élet kapcsolatában* valósítható meg. A kérdést elemezve meghatározza a közvetlen feladatokat is. Ezek: a tanulás eredményességének fokozása mellett az öntudatos állampolgárrá nevelés a politika és pedagógia szoros kapcsolata útján, a munkára nevelés megjavítása, az oktatás összekapcsolása a termelő munkával.

Az állampolgári nevelés eredményei fényesen megmutatkoztak augusztus 13. után. Azok a fiatalok, akik tízezzrel jelentkeztek a haza, a haza védelmére, már a szocialista iskola neveltjei. De a nevelés fogyatékosságai is

napvilágra kerültek. A negatív jelenségek fő oka a politika és pedagógia, az oktatás és nevelés különválasztásában keressendő. Az oktatás akkor valóban „tudomány”, ha nemcsak ismereteket közvetít, hanem megtanítja a tanulókat élni is, ha öntudatos állampolgárok, a szocializmus és kommunizmus építőivé neveli őket. Minden német pedagógus feladata, hogy az ifjúságot ebben a szellemben nevelje. A referátum kiemeli, hogy a politika és pedagógia egységénél nem egyszerűen politikai aktualizálásról van szó — erről van a legkevésbé szó —, hanem itt tulajdonképpen a szocialista iskola és pedagógia alapproblémájával: az iskola és élet kapcsolatával állunk szemben.

A szocialista munkára nevelés nem azonos a politechnikai neveléssel. A munkára nevelés lényegében kettős feladatot old meg: a tanulók egyrészt elsajátítják a munkához szükséges készségeket (az ismereteket nyújtása és elsajátítása, az általános és politechnikai képzés, az esztétikai és testi nevelés, a szakmai képzés útján), másrészt kialakítja a tanulóknak a munkához való szocialista viszonyt, a munka szeretetét, a dolgozó ember megbecsülésére nevel. Lényeges megállapítása a referátumnak, hogy a munkára nevelés az élet és iskola kapcsolatának legfontosabb alapja és ezért ez a fő lányszem az egész szocialista nevelés (erkölcsi-politikai, szellemi, esztétikai, testi) megjavításához.

Az oktatás és a termelő munka kapcsolatának erősítése magasabb színvonalra emeli a munkára nevelést is. E kapcsolat középpontjában a politechnikai képzés áll. Bevezetésével a pedagógiai folyamat új minőséget nyert. A munka, az üzem levegője, a munkásosztály befolyása nevelőleg hat a tanulókra, a termelésben eltöltött tanítási nap pedig alkalmat nyújt új ismeretek szerzésére, a meglévő ismeretek alkalmazására és ellenőrzésére.

c) A tanácskozás számos problémát vetett fel. A konferencia azonban úgy látja, hogy *megoldásuk reális lehetősége* is megvan, ha a pedagógusok a kérdéseket nem elszigetelten vizsgálják, hanem az oktatási és nevelési folyamat egységében, annak szerves részeként szemlélik azokat. A megoldáshoz természetesen a pedagógiai tudományok segítségét kell nyújtania.

A neveléstudomány feladatait vizsgálva megállapítja a konferencia, hogy a tudományos kutatások az iskola gyakorlati szükségleteiből induljanak ki. A tervezés, szervezés és a kutató munka irányításának olyan rendszerét kell kialakítani, amely képes az erőket a központi feladatokra koncentrálni. Kutató csoportokat kell létrehozni, biztosítsák a gyakorló pedagógusok és a tudományos dolgozók együttműködését, mert ezáltal lehetővé válik az iskolában a kutatás eredményeinek alkalmazása és továbbfejlesztése.

2. A politechnikai nevelés kérdései

A témával számos cikk mellett a szocialista országok második nemzetközi konferenciájának anyaga is foglalkozik. A cikkek elvi fejtegetéseket tartalmaznak (MENZEL: Gibt es eine polytechnische Erziehung?; OPPERMANN: Einige Bemerkungen zur Diskussion um Grundbegriffe aus der polytechnischen Bildung und Erziehung), vagy a politechnikai nevelés további fejlődésével kapcsolatos problémákat elemzik (FRANKIEWICZ: Einige Grundfragen der Weiterentwicklung der polytechnischen Bildung und Erziehung, FRANKIEWICZ—OPPERMANN: Probleme der weiteren Entwicklung der polytechnischen Bildung und Erziehung). A második nemzetközi politechnikai szeminárium anyaga teljesen kitölti a folyóirat 12. számát (Materialien des II. Internationalen Polytechnischen Seminars der sozialistischen Länder).

Az iskolákban és üzemekben, de a pedagógiai folyóiratokban is egy idő óta a vita folyik a politechnikai nevelés alapfogalmairól. Így MENZEL idézett cikkében arra a kérdésre kíván választ adni, vajon beszélhetünk-e politechnikai nevelésről a nevelés szűkebb értelmében? Úgy látja — és ezt példákon is igyekszik bizonyítani —, hogy a politechnikai nevelés lényegét tekintve nem más, mint erkölcsi és ész-tétikai nevelés. Hogy mégis politechnikai nevelésről beszélünk, annak okát a szerző a nevelés hagyományos felosztásában látja.

OPPERMANN vitába száll MENZEL álláspontjával. Szerinte MENZEL nem tekinti a politechnikai nevelést az egész iskolai oktató-nevelő munka alapjának, és ezzel lebecsüli szerepét és jelentőségét. A továbbiakban OPPERMANN rámutat arra, hogy a „politechnikai oktatás” fogalma is gyakran szerepel a vitákban. E fogalommal elősorban a termelésben eltöltött munkanapot, a politechnikai gyakorlatot, a „Bevezetés az ipar és mezőgazdaság szocialista termelésébe” című tantárgyat, a műszaki rajzot jelölik, de a természettudomány oktatásának bizonyos elemei is ide tartoznak.

HEINZ FRANKIEWICZ fejtegetései az általános, a különös és konkrét megnyilvánulásáról a politechnikai nevelésben, továbbá vizsgálódásai az általános képzés, a politechnikai képzés és a szakmai képzés kapcsolatáról, összefüggéséről nem a vitához kapcsolódnak, hanem a második nemzetközi politechnikai szeminárium előkészítését szolgálják. Az NDK-ban az általános képzés — politechnikai képzés — szakmai képzés kapcsolatának, összefüggésének vizsgálatát eddig bizonyos mértékben elhanyagolták. A fokozott érdeklődést mutatja, hogy FRANKIEWICZ problémafelvetése mellett két másik szerző a 11. számban behatóbban, kísérleti eredmények alapján foglalkozik a kérdéssel (F. POSTLER: Berufsausbildung an der erweiterten Oberschule, H.

VRIGT: Abitur und Facharbeiterzeugnis — ein reales Ziel).

A szocialista országok politechnikai nevelésének további fejlődését bizonyára befolyásolja majd a második nemzetközi politechnikai szeminárium tanulságainak átültetése az életbe. Az első nemzetközi politechnikai szemináriumot 1960. decemberében tartották meg Moszkvában. A cél akkor még kettős volt. Egyrészt tisztázni kellett a politechnikai képzés és nevelés általános elveit, másrészt alkalmat kellett biztosítani az első gyakorlati tapasztalatok kicserélésére. A második nemzetközi szemináriumot Halleban rendezték meg 1962. október 15—24 között. A tanácskozáson a német pedagógia képviselői mellett 12 külföldi küldött vett részt és mondta el országa tapasztalatait. Most már nem annyira az elvi kérdésekről volt szó, inkább azokat a gyakorlati eredményeket vették számba, amiket az egyes országok az iskola és élet, az oktatás és a termelő munka kapcsolatának megteremtésével értek el. A téma két év alatt a szocialista iskola gyakorlatában az általános képzés, a politechnikai képzés, és a szakmai képzés kölcsönhatásának, összefüggésének komplexumává szélesült.

A második nemzetközi politechnikai szeminárium általános érvényű tanulságait a munkabizottságok fogalmazták meg. Az 5 munkabizottság nemcsak az iskolák számára határozta meg a feladatokat, hanem foglalkozott a nevelőképzés, a tankönyvek és tanszerek problémáival is.

3. A személyiség sokoldalú fejlesztésének kérdése

A problémával a következő cikkek foglalkoznak: ROBERT ALT: Fragen der allseitigen Entwicklung der Persönlichkeit im Lichte des Parteitagés der KPdSU; KOROLJOW: Kommunizmus und allseitige Entwicklung der Persönlichkeit; GERHART NEUNER: Zu einigen Grundfragen der Theorie der sozialistischen Erziehung.

GERHART NEUNER tanulmánya bevezetésként is fogható fel a probléma megismeréséhez. Lélektani alapon vizsgálja a személyiség lényegét és fejlődését, a motívumok szerepét a meggyőződés kialakulásában, elemzi a szocialista meggyőződés kialakulásának útját, a meggyőződés és magatartás összefüggését. ALT és KOROLJOW más oldalról, a kommunizmus építésének szempontjából vizsgálja a személyiség kérdését. A kommunizmus általánosan kibontakozó építésének időszakában a nevelés fő feladata az ember személyiségének sokoldalú fejlesztése. KOROLJOW a pedagógiai elmélet és gyakorlat alapproblémájának, kulcskérdésének nevezi. A problémával kapcsolatban az alábbi kérdésekre keresünk választ:

a) Milyen társadalmi-történelmi körülmé-

nyek között alakult ki a személyiség egyoldalú képzése?

b) Mit jelent marxista értelemben a személyiség sokoldalú fejlesztése?

c) Milyen tényezők segítik' elő a személyiség sokoldalú fejlesztését?

a) Az osztálytársadalmakban az emberek képzése, nevelése egyoldalú maradt. Ennek okát a társadalmi munkamegosztásban kell keresni. Már a kapitalizmus előtti kifejlődött az ipari és mezőgazdasági munka közötti különbség, különvált egymástól a testi és szellemi munka. A szakadék azonban a kapitalizmusban válik teljessé. A gépi nagyipar arra ítéli a munkást, hogy élete végéig egy részgépet szolgáljon. Az ipar és mezőgazdaság további fejlődésével újabb szakosítás megy végbe, ami a munka további megosztásához vezet. A szellemi és fizikai dolgozók az ipar, a mezőgazdaság, a közlekedés, a kereskedelem különböző ágai közt oszlanak meg, meghatározott hivatást töltenek be, és ezzel az ember munkája még egyoldalúbb és zűlésebb lesz. ENGELS írja: „Egyetlen egy tevékenység kifejtésének áldozatául esnek az összes többi testi és szellemi képességek. Az embernek az elnyomorítása ugyanabban a mértékben nő, mint a munkamegosztás” (Anti-Dühring, 203. l.). A munkamegosztás egyrészt a társadalmi haladást szolgálja, elősegíti a termelés fejlődését, másrészt viszont mély szociális különbségeket idéz elő, szétrombolja a személyiség egységét. Az ember a munkamegosztás áldozata lesz.

A burzsoázia ideológusait osztálykorlátaik megakadályozták abban, hogy a személyiség szabadságának eszméjét, mindenoldali fejlesztését egybekapcsolják a kizsákmányolás megszüntetésével, az osztálytársadalomban meglévő munkamegosztás felszámolásával. MARX érdeme, hogy feltárta a személyiség sokoldalú fejlesztésének az útját. Kimutatta, hogy a nagyipar technikai bázisa forradalmi módon fejlődik. Eredményeként egyes foglalkozások eltűnnek, mások keletkeznek. A természettudomány és technika alapjainak folytonos változása megköveteli, hogy a termelésben résztvevők képesek legyenek foglalkozásuk megváltoztatására. Ehhez az utat a szocialista forradalom teszi szabaddá. A szocializmusban fokozatosan eltűnik a régi munkamegosztás, mely a dolgozót egész életére egy foglalkozáshoz köthette, eltűnik a testi és szellemi munka közötti ellentét és különbség. Egy csapásra, csodaként azonban a szocializmus sem tudja az embert megszabadítani a régi munkamegosztás hatásától. De az első perctől kezdve célja, hogy a kommunista társadalom számára sokoldalúan fejlett építőket neveljen.

b) A személyiség sokoldalú fejlesztése olyan ember képzését jelenti, aki tevékenységében egyesíti a testi és szellemi munkát, anyagi és szellemi javakat állít elő, szellemi és testi

vonatkozásban harmonikusan fejlett, és a társadalmi életben aktívan résztvesz. Az ilyen emberben magas erkölcsi ideálok és esztétikai érzelmek, sokoldalú anyagi és szellemi igények alakulnak ki.

A sokoldalúság nem jelent univerzalizmust, nem jelenti azt, hogy az ember mindent tud, minden munka mestere. A tudomány és kultúra, a munka és technika jelenlegi fejlettsége mellett elképzelhetetlen az olyan ember, aki minden területen tökéletes. A sokoldalúság azt jelenti, hogy az embert felkészítik a testi és szellemi munka végzésére, az ember rendelkezik azzal a képességgel, hogy a termelés rendszerében megtalálja a helyét, képes el-sajátítani a modern tudomány alapjait, képes munkát és foglalkozást változtatni, ha ezt a társadalom érdeke, vagy saját hajlamai megkövetelik, végül a kommunista társadalmi öngazgatásnak aktív résztvevője.

A polgári pedagógia a személyiség sokoldalú fejlesztését a szellemi, testi, erkölcsi, esztétikai fejlődés komplexumának tekinti, nem ismer fel, hogy a probléma megoldása elképzelhetetlen a testi és szellemi munka újraegyesítése nélkül. A marxista pedagógia szerint a társadalmi munkamegosztás felszámolása, a testi és szellemi munka közti különbség megszüntetése a sokoldalú fejlesztés alapja. Ebben rejlik a fő különbség a személyiség sokoldalú fejlesztésének marxista tanítása és a polgári pedagógia álláspontja között.

c) A kommunizmus építésének időszakában nő azoknak az objektív és szubjektív tényezőknek a száma, amelyek előmozdítják a személyiség sokoldalú fejlesztését.

Az objektív tényezők közül a technikai haladás és a modern tudományok szerepét kell kiemelnünk. A technika haladása azt eredményezi, hogy a termelés folyamatát teljesen gépesítik, automatizálják. Ez a népgazdaságban végbemenő tudományos-technikai forradalom megváltoztatja a munka jellegét, létrehozza a munkás új típusát. Az automatizálásal pedig megszületik a sokoldalú fejlesztés anyagi bázisa is, mert megszünteti a régi munkamegosztást. Amilyen mértékben tért hódít a gépesítés és automatizálás, olyan mértékben egyesül a testi és szellemi munka.

A modern tudományok sem elégszenek meg többé az ember egyoldalú képzettségével. Napjainkban eltűnnek a tudományok közötti éles határok, a tudományos megismerés módszereit és eszközeit átviszik az egyik tudomány területéről a másikra. Egyre több az olyan probléma, amit egy tudományág önmagában már nem képes megoldani. Ezért egyre több komplex megoldási módra van szükség. Különösen fontos szerepet játszik a 20. század második felében a kibernetika.

Mindezzel az anyagi termelés és a szellemi tevékenység szférájában is alapjában megváltozik a testi és szellemi munka tartalma és

jellege. A tudósok, a szellemi értékek alkotói, tudományos tevékenységüket összekötik a termeléssel, a kommunizmus építésének gyakorlatával. A gyakorlat emberei viszont, akik közvetlenül foglalkoznak az anyagi javak termelésével, egyre gyakrabban jelentkeznek újtókként, tudományos tevékenységük is fejtenek ki, egyre inkább egyesítik alkotói tevékenységükben a testi és szellemi munkát. Az értelmiség számának gyors növekedése a szocialista országokban is azt bizonyítja, hogy eltűnik a testi és szellemi munka közti különbség.

Az objektív tényezők mellett szubjektív tényezők is megkövetelik a személyiség sokoldalú fejlesztését. Ilyenek: a szocialista humanizmus, a szocialista demokrácia további fejlesztése, a társadalmi nevelés jelentősége, az általános — politechnikai — szakmai képzés és a munka.

A kommunista társadalom mély humanizmus kifejezésre jut abban is, ahogyan a társadalom a személyiségért, erőinek, képességeinek kifejlesztéséért felelősen érzi magát. Mindent az emberért, egyre növekvő anyagi és szellemi szükségleteinek kielégítéséért! — ez az elv valósult meg a kommunizmusban. A teljes élet (az emberek közt kialakult kapcsolatok, szellemi kötelékek, a különböző társadalmi szervezetek tevékenysége, a művészetek különböző ágai stb.) is megköveteli a személyiség sokoldalú fejlesztését. Csak a sokoldalúan fejlett ember találja meg a helyét a társadalomban, lesz aktív, alkotó ember, csak ilyen értékeli és élvezi az élet javait teljes mértékben.

Az ember sokoldalú képzése a szocialista demokrácia további fejlődése miatt is szükséges. A kommunista társadalmi öngazgatáshoz szükséges szervezési készségek és adottságok kialakítása a személyiség sokoldalú fejlesztésének lényeges elemei. Az iskola úgy készítheti fel tanulóit a kommunista társadalmi öngazgatásban való részvételre, ha biztosítja ebben az ifjúsági szervezetek megfelelő szerepét.

A szocializmusból a kommunizmusba való átmenet növeli a társadalmi nevelés jelentőségét a személyiség sokoldalú fejlesztésének szempontjából is. Új típusú oktatási és nevelési intézmények alakulnak: a napközis iskola és bentlakásos iskola. Az utóbbi a szervezett kommunista élet iskolája. A testi és szellemi munka legkülönbözőbb formáit alkalmazza nevelő munkájában, biztosítja a sokoldalú fejlődés kedvező feltételeit.

Az iskolában az általános képzés veti meg a személyiség sokoldalú fejlesztésének az alapját. A politechnikai képzés tágítja a technikai látókört, lehetővé teszi, hogy a tanulók eligazodjanak a társadalmi termelés rendszerében. Biztos alapot nyújt a szakmai képzésben.

Pontos szerepet játszik a munka is a sze-

mélyiség sokoldalú fejlődésében. A tanuló már az alsóbb osztályokban is részt vesznek társadalmilag hasznos munkákban. Mindez fontos testi és szellemi fejlődésük, erkölcsi nevelésük szempontjából, esztétikai nézeteik formálódása érdekében. Munka közben kialakul a munka kultúrája, a munka, a szakma szeretete, a képesség arra, hogy közösségekben tudjon dolgozni, a szerkesztés, kísérletezés képessége stb. Mindezek a tulajdonságok és képességek a személyiség fejlesztésének lényeges jegyei.

4. Iskola és nemzet

Az NDK-ban a közelmúltban két jelentős dokumentum látott napvilágot: „A Német Demokratikus Köztársaság történelmi feladatai és Németország jövője”, „A német munkásmozgalom történetének alapjai”. E két nemzeti dokumentum megjelenése szükségessé teszi a német munkásosztály gazdag tapasztalatainak beható ismeretét, a nemzeti harc perspektívájának, valamint a két német állam iskolaügye fejlődésének világos felismerését. Ebből a tényből kiindulva szervezte meg a Német Központi Pedagógiai Intézet 1962. szeptember 22-én és 23-án Erfurtban azt a tudományos konferenciát, amely az iskola és a nemzet kapcsolatát elemezte. A tanácskozáson mintegy 400 pedagógus vett részt, köztük szovjet, bolgár, lengyel, csehszlovák, nyugat-német küldöttek is. Anyagát a Pedagógik 11 száma tartalmazza. A konferencia feladata a volt, hogy feltárja a két német állam közoktatásának fejlődését, hogy rámutasson az iskolák és a nevelők felelősségére és javaslatot tegyen Nyugat-Németország pedagógusainak a nyugatnémet közoktatás demokratizálására.

A tanácskozás referátuma leszögezi, hogy az ifjúság oktatásában és nevelésében az államilag fontosabb intézménye az iskola. Az iskolának nem autonóm sziget, hanem szoros kapcsolatban áll a társadalmi valósággal, annak fejlődésével. Ebből következik, hogy az állami osztályjellege meghatározza az iskolákban a oktatás és nevelés osztályjellegét is. A két német állam közoktatásának elemzése világossá teszi mindenki számára az iskola és nemzet kapcsolatát. A referátum mély hatóan elemzi a német nemzet haladó pedagógiai örökségének sorsát. Kimutatja, hogy német burzsoázia már a századforduló idejéig elárulta haladalmi hagyományait, és ezzel elvetette haladó törekvéseit az oktatás-nevelés terén is. Mind az első, mind a második világháború előtt nyíltan az imperializmus, a militarizmus törekvéseit szolgálta.

A német burzsoázia nemzetellenes oktatási és nevelési rendszerével szemben állt a munkásosztály, a kommunista párt iskolapolí-

kája, mely megőrizte és továbbfejlesztette a német pedagógia legszebb hagyományait. A második világháború után megvalósult az NDK-ban a demokratikus iskolapolitika. A béke, a népek testvérisége és a humanizmus szellemében való nevelés valóság lett. Emelkedett az oktatás és nevelés színvonala, a munkásosztály politikája pedig biztosította az iskolarendszer további fejlődését.

Nyugaton a burzsoázia a második világháború után sem bizonyult alkalmasnak arra, hogy az oktatás és nevelés kérdéseit a nép érdekeinek megfelelően oldja meg. A régi erők csakhamar újra rátették kezüket az iskolákra. Visszaállították az imperializmus osztályiskoláját, és ezekben a szocialista tábor országai elleni uszítást tették meg a politikai nevelés fő tartalmává. A nyugatnémet közoktatás meghatározó tényezői jelenleg a revansista antikommunizmus, a haladástól való félelem, a nagy humanista hagyományok megtagadása és meghamisítása. Az oktatás nívója is ennek megfelelő. A nyugatnémet pedagógia a művelődés olyan koncepcióját alakította ki, mely a tudatlanságot emeli elvévé. A 8 osztályos iskolákban voltaképpen csak három fő tantárgy van: a német, számolás, vallás — lényegében ez volt 100 évvel ezelőtt is a népiskolák tartalma.

Az NDK-ban az iskolaügy továbbfejlesztésével, a 10 osztályos politechnikai középiskolák létrehozásával, a politechnikai képzés és nevelés bevezetésével, az oktatás és a termelés kapcsolatának megteremtésével új iskolarendszert teremtettek. E rendszer megfelel a társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségeinek és megtestesíti az egységes német nemzeti közoktatást a nyugatnémet pedagógusok szemében is.

A nyugatnémet közoktatás demokratizálása csak a monopolburzsoázia politikai hatalmának letörése árán érhető el. A főbb követelések: az ifjúság humanista szellemen való nevelése, a műveltségi monopólium felszámolása és az egységes demokratikus iskola megteremtése, az oktatás tudományossága, a szülők széles körű bevonása az új iskola kialakításába. Megvalósításukhoz az szükséges, hogy az összes demokratikus erők összefogjanak, és a harcot a munkásosztály vezesse. A nyugatnémet pedagógusok helye a demokratizmusért és a haladásért vívott harcban a német munkásosztály mellett van. Erre a felelősségre a tudományos konferencia nyomatékosan felhívta a figyelmet.

Súlyos felelősség nyugszik az NDK pedagógusainak vállán is. Ez a társadalmi valóságból adódik, az állam azon feladatából, hogy győzelemre juttassa a szocializmus ügyét. Ez azt is jelenti, hogy a szocialista iskolát a társadalmi követelményeknek megfelelően kell továbbfejlesztetni, és az új nemzedéket a szocialista életre, a jövőre kell nevelni.

5. A didaktikai vita

Az NDK-ban a Pädagogik és néhány módszertani folyóirat közleményei nyomán élénk didaktikai vita indult meg, melyet a pedagógia elmélete és gyakorlata egyaránt nagy figyelemmel kísér. A Pädagogik XVII. évfolyama a következő anyagot tartalmazza: KLINGBERG: Bemerkungen zum Gegenstand der Didaktik und zum Verhältnis der allgemeinen Didaktik zur Theorie der Erziehung; TOMASCHESKY: Über die Einheit und die eigene Logik von Bildung und Erziehung im Unterricht; HEUN: Die organisatorisch-methodische Gestaltung des Unterrichts; TOMASCHESKY: Über den Gegenstand der allgemeinen Unterrichtslehre (Didaktik) und der allgemeinen Pädagogik.

A vita elindítója TOMASCHESKY, a berlini Humboldt egyetem tanára. Az ő érdeme, hogy felhívta a pedagógia tudományos kutatóinak figyelmét az oktatásemélet néhány fontos kérdésére. A vita anyagából két problémát emelünk ki:

- a) a didaktika tárgya; az általános pedagógia, a didaktika és metodika viszonya,
- b) a képzés és nevelés egysége.

a) *A didaktika tárgyáról* RATKE és KOMENSZKY óta folynak viták, ma is találkozunk még ellentétes nézetekkel nemcsak az NDK-ban, hanem a Szovjetunióban és Lengyelországban is.

TOMASCHESKY meghatározása szerint a didaktika az oktatás általános elmélete, az oktatás szervezeti formájáról, a tanítás és tanulás folyamatáról szóló tudomány, a képzés és nevelés, az ismeretek közvetítésének és elsajátításának, a képességek fejlesztésének tudománya, az adottságok, érzelmek, motívumok, akarati és jellemtulajdonságok kialakításának, a morális személyiség, a tanulói kollektiva nevelésének tudománya. E meghatározás szerint tehát a didaktika nem pusztán a képzés elmélete, de nem is csak a tanítás és tanulás elmélete, hanem a tanítás és tanulás, az oktatás folyamán végbemenő képzés és nevelés elmélete egyaránt.

TOMASCHESKY koncepcióját G. NEUNER, a Német Központi Pedagógiai Intézet igazgatója teszi kritika tárgyává. Szerinte TOMASCHESKY nem ismeri el a képzési és nevelési folyamat sajátos logikáját, ezért a didaktikába sorolja a pedagógiai tevékenységnek olyan területeit is, amelyeknek egyébként a neveléstanban van a helyük. NEUNER azt vallja, hogy a képzés kérdéseit a didaktikában, a nevelés kérdéseit a neveléstanban kell kutatni és leírni. TOMASCHESKY koncepciója viszont nem biztosít helyet a neveléstan számára. A neveléstan mint a pedagógiai tudomány külön része eltűnik nála, feloldódik a didaktikában.

NEUNER másik érvelése szerint TOMASCHIEWSKY túlértékeli az oktatás nevelési lehetőségeit a közösségi neveléssel és a szocialista közös munkával kapcsolatban. A tanítást és tanulást mindig közösségi tevékenységnek tekinti, és nem veszi figyelembe, hogy a tanulási folyamatában a tanuló egyéni munkája kerül előtérbe. A tanulást nem lehet kollektivizálni. A lényeges ismereteket, készségeket és képességeket minden tanulónak saját magának kell elsajátítani. NEUNER arra is rámutat — és ebben KLINGBERG is egyetért vele —, hogy az oktatás nem lehet a tanulók közötti kapcsolatok fő gyakorló területe. A közösségi nevelés döntő lehetőségei az oktatáson kívül keresendők. A közösségi nevelés problémája elsősorban az oktatáson kívüli iskolai nevelés kérdése, területe pedig a szocialista gyermek-és ifjúsági szervezet.

TOMASCHIEWSKY tagadja, hogy a nevelésemélet nála eltűnik és feloldódik a didaktikában. A pedagógiai tudomány diszciplinái közül az általános pedagógiában elismeri a nevelésemélet önálló helyét. Az általános pedagógia, a didaktika és metodika viszonyát a filozófiai általános, különös és egyes viszonyának fogja fel. Ebben az értelemben az általános pedagógia a didaktika elméleti alapja, ez viszont a metodika alapjául szolgál. Ugyanakkor azonban a metodika is „mint a valósághoz legközelebb álló elmélet” általánosítási alap a didaktika és az általános pedagógia számára.

Második vitacikkében TOMASCHIEWSKY igyekszik kellően alátámasztani, miért tekinti a didaktikát az oktatás folyamatában végbemenő képzés és nevelés elméletének. Rámutat arra, hogy az oktatás folyamán nemcsak képzés, hanem nevelés is folyik, ezért az oktatás elméletének az oktatás folyamán adódó nevelési problémákkal is kell foglalkoznia. Nincs szó arról, hogy a nevelési vonatkozásokat „mesterségesen vetítette ki a didaktikába”, mindez az oktatási folyamat komplex valóságából adódik. A közösségi nevelés problémái is azért kerültek a didaktikába, mert a gyermek-közösség közreműködik az oktatásban, és a didaktikus éppen ezért nem utalhatja át egyszerűen a közösségi nevelés problémáit a nevelésemélet körébe.

b) A didaktika egy másik alapvető kérdése a *képzés és nevelés viszonya az oktatásban*. Különböző vélemények állanak egymással szemben. Egyesek szerint a két fogalom teljesen azonos. De olyan nézetek is akadnak, amelyek

a képzés és nevelés között éles különbséget tesznek. Ehhez járul még az is, hogy a terminológia használata sem mindig egységes.

TOMASCHIEWSKY azt állítja, hogy a *képzés és nevelés egységet alkot, de nem azonosak*. Közöttük vannak különbségek és dialektikus ellentmondások. A két fogalom egységét bizonyítja, hogy mind a képzés, mind a nevelés folyamán mindig az egész személyiséggel és annak valamennyi tulajdonságával van dolgunk. A képzés és nevelés megkülönböztetése egyedül abból adódik, hogy más-más aspektusból szemléljük a pedagógiai tevékenységet. De az egységet többek között a köztük levő ellentmondások is igazolják. Ellentmondás lehet pl. a tanuló jó eredménye és a tanulás erkölcsi motívumai között (nem azért tanul többet és jobban, hogy a társadalom hasznosabb tagja legyen, hanem mert valamilyen önző érdeke fűződik hozzá). És ellentmondás van sokszor a helyes erkölcsi képzetek, fogalmak, motívumok és a tanuló cselekedete, magatartás között (jót akar, de rosszat cselekszik). A különböző ellentmondások is tanúsítják, hogy a képzés és nevelés elválaszthatatlan egymástól. A képzés és nevelés TOMASCHIEWSKY koncepciójában egyenrangú. Ez egyébként kifejezésre jutott már abban is, ahogyan meghatározta a didaktika tárgyát.

KLINGBERG erről az oldalról bírálja TOMASCHIEWSKY nézeteit. Egyetért azzal, hogy az oktatást egyaránt tekinthetjük képzési és nevelési folyamatnak, de a képzés és nevelés egységét, „egyenjogságát” a didaktikában nem fogadja el. A didaktikában a képzés folyamatát tekinti elsődlegesnek, és azt állítja, hogy a didaktika nem foglalkozhat minden, az oktatással kapcsolatos jelenséggel, hanem csak a tanítás és tanulás problémáival. „Nem minden lehet a didaktika tárgya, ami az oktatás folyamán történik”.

KLINGBERG kiiktat a didaktikából mindent — mondja TOMASCHIEWSKY — ami a tanítás és tanulás kérdésein túlmutat, tehát a tágabb értelemben vett nevelést, a személyiség képzésének problémáit is. És ezzel lényegében különválasztja a képzést és a nevelést.

A didaktikai vita nem tekinthető még lezártnak. Erre enged következtetni a 11. szám szerkesztőségi cikke is (Der VI. Parteitag und unsere Aufgaben), amely a didaktika és módszertan egyik feladatává teszi, hogy bátrabban harcoljon minden ellen, ami régi és elavult.

Hegedűs Rajmund